

بررسی توانمندیاها و راهکارهای توسعه گردشگری روستایی با استفاده از مدل SWOT

نمونه موردی روستای قلعه جوق

ابوالفضل سلیمی

کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری

Ab.salimi75@gmail.com

چکیده

گردشگری و به تبع آن اقتصاد گردشگری در حال تبدیل شدن به یکی از ارکان اصلی اقتصاد جهان است، دراین میان گردشگری روستایی نیز جزئی از صنعت گردشگری به حساب آمده و جایگاه ویژه ای برای خود باز کرده است. روستای قلعه جوق از توابع شهرستان فامنین به دلیل دارا بودن قابلیت های گردشگری مانند غار مصنوع منحصر به فرد، چشمه آرتزین، طبیعت زیبا و معماری سنتی، در سالهای اخیر مورد توجه گردشگران قرار گرفته است لذا با مطالعه و برنامه ریزی اصولی میتوان از این فرصت در جهت توسعه گردشگری و تامین منافع اقتصادی اجتماعی و فرهنگی ساکنان روستا و منطقه پیرامون استفاده نمود. مقاله حاضر با استفاده از روشهای میدانی و کتابخانه ای به بررسی توانمندیاها و راهکارهای توسعه گردشگری روستایی با استفاده از مدل SWOT پرداخته است. در این تحقیق نقاط ضعف، قوت، فرصتها و تهدیدهای توسعه گردشگری در روستای قلعه جوق مورد مطالعه و شناسایی قرار گرفته و سپس بوسیله ابزار پرسشنامه از جامعه آماری نظر خواهی گردید و سپس با محاسبه و تحلیل آنها از طریق آزمون SWOT اولویت ها مشخص گردید. نتایج به دست آمده حاکی از آنستکه با ید با استفاده از نقاط قوت گردشگری محل و فرصتهای موجود جهت توسعه گردشگری روستایی و کاستن از نقاط ضعف و تهدیدات آن اقدام نمود.

واژگان کلیدی: گردشگری روستایی، توسعه روستایی، قلعه جوق مدل SWOT

۱- مقدمه

امروزه گرایش ساکنان شهرها برای گردشگری در روستاها افزایش یافته و ساکنان شهرها برای گریز از چالش ها و مشکلات شهری و صرف اوقات فراغت به روستاها سفر میکنند این گردشگران که به آنها گردشگران روستایی گفته میشود از محیط طبیعی و جاذبه های فرهنگی روستا استفاده میکنند. با وجود توجه گردشگران شهری به روستاها اجرای برنامه های توسعه روستایی و توسعه گردشگری روستایی با مسایل متعددی روبرو است. چنین به نظر میرسد که راهبردهای گذشته در زمینه توسعه روستایی موفقیت آمیز نبوده و در سالهای اخیر توسعه روستایی مورد توجه برنامه ریزان قرار گرفته است. (افتخاری و مهدوی، ۱۳۸۵) جریان گردشگری به روستاها زمانی که عوامل زیر ساختی و بنیادی علاوه بر جاذبه های طبیعی و انسانی فراهم شود با تداوم و تقویت همراه است. از این رو جریان

گردشگری به زیر ساختهای گردشگری و توسعه گردشگری به مشارکت افراد محلی، پشتیبانی بخش دولتی و سرمایه گذاری بخش خصوصی وابسته است. (ویکنز، ۲۰۰۶) گردشگری روستایی علاوه بر مزیت های نسبی گردشگری، میتواند آثار اقتصادی مهمی چون جلوگیری از جریان مهاجرت روستایی، ایجاد اشتغال برای نیروی مازاد کار، تنوع اقتصاد روستایی در کنار دیگر بخشهای اقتصادی، بالابردن سطوح درآمد خانوارهای روستایی و ایجاد تقاضا برای محصولات کشاورزی و صنایع دستی کمک کند (سقای، ۱۳۸۲). اغلب روستاهای ایران بطور طبیعی در مکانهایی بنا شده اند که دارای جاذبه های طبیعت گردی هستند و بر اساس آمارهای ارائه شده از نظر برخورداری از تنوع زیستی و جاذبه های متنوع طبیعی ایران در ردیف پنج کشور دنیا و از لحاظ جذب گردشگر در رده های پایین جهانی قرار دارد. (استادی، ۱۳۸۳) بنابراین توجه به گردشگری و به ویژه برای توسعه فعالیت های گردشگری در روستاهای ایران، ارائه الگوی مناسب ضروری است. (حسین زاده دلیر و حیدری، ۱۳۸۲: ۴۷) گردشگری در چهارچوب طرح های آمایشی به عنوان یکی از ابزارها و مولفه های مهم توسعه و محرومیت زدایی به شمار میرود. گردشگری فعالیتی ارز آور و متعادل کننده است که موجب توسعه اقتصادی و اجتماعی در سطح منطقه ای شده و توزیع عادلانه درآمد و همچنین سطح اشتغال را به همراه دارد. (شکویی، ۱۳۵۴) گردشگری روستایی یکی از زمینه های نسبتا تازه در توسعه روستایی است که میتواند فرصت ها و امکاناتی را بویژه برای اشتغال و درآمد روستایی فراهم سازد و نقش موثری در احیا و نوسازی نواحی روستایی ایفا کند. نقش و اهمیت گردشگری در فرایند توسعه روستایی در بسیاری از کشورها به اثبات رسیده است هم اکنون گردشگری روستایی به عنوان صنعت بالقوه پایداری قلمداد میشود توجه به این امر در برنامه ریزیها و طرح های روستایی بویژه طرح های محلی اهمیت زیادی را طلب میکند (پاپلی یزدی، ۱۳۸۵) از گردشگری به عنوان کاتالیزوری کارآمد برای بازسازی و توسعه اقتصادی و اجتماعی نواحی روستایی یاد شده بطوریکه طی سالهای اخیر در اروپا برای رفع چالش های اقتصادی و اجتماعی نواحی روستایی حاشیه ای کانون توجه قرار گرفته است. (Sharply, 2002)

محدوده مورد مطالعه: روستای قلعه جوق از توابع بخش مرکزی شهرستان فامنین استان همدان میباشد این روستا در فاصله ۴۵ کیلو متری جنوب شرقی فامنین در ارتفاع ۱۷۸۰ متری از سطح دریا و در دامنه جنوبی رشته کوه قلعه جوق - راستگوییان و در عرض جغرافیایی ۳۴ درجه، ۵۷ دقیقه و ۳۷ ثانیه و طول جغرافیایی ۴۹ درجه، ۱۵ دقیقه و ۲ ثانیه واقع گردیده است جمعیت روستا در حال حاضر ۱۲۵۰ نفر و دارای رشد جمعیتی ۱/۲ درصد میباشد اقلیم روستا در زمستانها سرد و مرطوب و در تابستان گرم و خشک است. این روستا به دلیل داشتن جاذبه های گردشگری مانند غار قلعه جوق، چشمه آرتزین و چشمه های مختلف، معماری و بافت سنتی روستا، طبیعت زیبا (باغات، کوهها و صخرها) از گذشته پذیرای مهمانان و گردشگران بوده و هم اکنون نیز با توجه به رونق گردشگری و اطلاع رسانی بهتر و رغبت مردم جهت مسافرت مستعد توسعه گردشگری است.

۲- طرح مسئله

امروزه گسترش و رواج زندگی ماشینی، یکنواخت بودن محیط شهرها و انواع آلودگیهای شهری، شهرنشینان را مجبور ساخته جهت استراحت، تمدد اعصاب، گذران اوقات فراغت و... به گردش و مسافرت روی آورند در این میان گردشگری روستایی یکی از ابعاد گردشگری میباشد و از طرفی هم روستاهای ایران به دلیل محدودیت منابع

آب و خاک، در آمد کم و مشکلاتی نظیر مهاجرت و... نیاز به درآمدهای جایگزین دارند و در این میان توسعه توریسم روستایی یکی از این راهکارهاست روستای قلعه جوق نیز به دلیل داشتن جاذبه های طبیعی و تاریخی مستعد توسعه صنعت گردشگری میباشد با توجه به اینکه جمعیت نسبتا زیادی از این روستا به دلیل مشکلات اقتصادی به شهرهای بزرگ مجاور مانند تهران، قم و ساوه مهاجرت نموده اند و با توجه به مشکلاتی مانند محدود بودن بودن منابع آب و خاک، خشکسالیهای متوالی، نبود مشاغل غیر کشاورزی و دامداری و.. لذا توسعه گردشگری در این روستا میتواند علاوه بر اشتغالزایی و افزایش سطح در آمد روستائیان منجر به کاهش مهاجرت و ماندگاری روستائیان گردد.

۳- مبانی نظری تحقیق

توریسم واژه ای فرانسوی است که از ریشه تور گرفته شده است. تور در زبان فرانسه به معنای حرکت دورانی عمل پیمودن طی کردن و گردش نمودن میباشد. سازمان جهانی توریسم (WTO) نیز افرادی که را که با نیت گذران اوقات فراغت به انجام کار و سایر اهداف در مدت کمتر از یک سال به مکان هایی خارج از محیط عادی زندگی خود میروند توریست تلقی کرده است..

گردشگری روستایی: به مجموعه فعالیتهای و خدماتی گفته میشود که بوسیله کشاورزان، مردم و دولتها برای تفریح استراحت و جذب گردشگران و نیز فعالیتهایی که بوسیله گردشگران در نواحی روستایی صورت میگیرد گفته میشود (افتخاری و مهدوی، ۱۳۸۴).

عرف محل ده نامیده می شود (دفتر امور روستایی و شوراهای استانداری خراسان جنوبی، ۱۳۹۴) بطور کلی روستا واحد جغرافیایی است که در آن پدیده های اجتماعی و طبیعی بطور چشمگیری در هم آمیخته اند، این درهم آمیختگی، از ویژگیهای مهم روستا و شاخص عمده ای برای تمیز شهر از روستاست. (فلاح تبار، ۱۳۹۶)

توسعه روستایی: به گفته مادو ابزاری برای کمک به روستائیان برای اولویت بندی نیازهایشان با بهره گیری از سازمانهای بومی و موثر است. این سازمان ها توانایی محلی را فراهم می آورند و برای روستائیان و به ویژه زنان روستایی در زیرساخت ها و خدمات اجتماعی سرمایه گذاری می کنند. توسعه روستایی، محیط فرهنگی اجتماعی روستا را بهبود می بخشد و باعث تقویت توانایی افراد برای کسب درآمد و رفاه پایدار می شود. (فعلی و همکاران، ۱۳۸۹)

توسعه گردشگری روستایی از یک طرف میتواند نقش مهمی در تنوع سازی اقتصادی روستاها در قالب صنعت توریسم ایفا کند و از طرف دیگر وسیله ای برای تحریک اقتصاد ملی به شمار آید (اردستانی، ۱۳۸۷) از این بعد توسعه روستا باید ضمن حفظ محیط زیست روستا اهداف و نیاز مندیهای تفریحی گردشگران را نیز تقویت کند. بنابراین گردشگری را باید محصول جدید نقدینه ساز درآمد که با توزیع مجدد و به جریان انداختن بیشتر و سریع تر پول و ایجاد اشتغال

به عنوان راه علاج بسیاری از جوامع روستایی که با مشکلات اقتصادی روبرو هستند دانست (زنگی آبادی و دیگران، ۱۳۸۵،

توسعه پایدار: متداولترین تعریف از توسعه پایدار تعریفی است که کمیسیون جهانی محیط زیست و توسعه به شرح ذیل ارائه داده است: توسعه ای که احتیاجات نسل حاضر را بدون لطمه زدن به توانایی نسلهای آینده در تامین نیازهای خود برآورده نماید. (WCED, 1987) بر مبنای این تعریف قبل از اینکه هر جامعه ای بتواند به پایداری برسد، عدالت بین نسلها و درون نسلها باید تامین گردد. به نظر می رسد برای آن که توسعه پایدار اخلاقی با ثبات باشد، نیاز دارد که سطح زندگی قشرهای کم درآمد و مستضعف جامعه را بهبود بخشید و با تاکید خاص بر رفاه افراد فقیر، امکان بهبود استاندارد زندگی مردم را فراهم آورد و در عین حال از وارد آمدن خسارت جبران ناپذیر بر سرمایه نسلهای آینده ممانعت کرد (جمعه پور، ۱۳۸۲)

در خصوص برنامه ریزی گردشگری رویکردهای مختلفی عنوان گردیده است که از جمله میتوان به رویکردهای اقتصادی، رویکرد فضایی، رویکرد اجتماعی و رویکرد توسعه پایدار اشاره کرد که توسعه پایدار در گردشگری رویکردی جدید به حساب می آید و این رویکرد از دهه ۱۹۹۰ وارد ادبیات گردشگری شد در سال ۱۹۹۲ در کنفرانس مجمع زمین در ریودوژانیرو برای تحقق توسعه گردشگری پایدار، توصیه های مفیدی از سوی WTO به عمل آمد. در قطعنامه ۲۱ این کنفرانس ارزیابی ظرفیت موجود اقتصادی برای تحقق گردشگری پایدار و ارزیابی های محیطی فرهنگی و.. مورد تاکید قرار گرفته است.

سازمان تجارت جهانی (۱۹۹۶) عمده کارکردهای توریسم روستایی را در ۲ دو هدف زیر خلاصه کرده است:

۱. افزایش ظرفیت اقتصاد جوامع روستایی برای نوآوری و توسعه منابع انسانی با جلب سرمایه گذاری در این مناطق و متنوع کردن ساخت و کارکردهای اقتصادی جوامع روستایی
۲. خروج مناطق روستایی از حالت انزوای اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی موجود و اتصال اقتصاد مناطق روستایی کشورها به اقتصاد منطقه ای، ملی و جهانی با توجه به فرایندهای رو به رشد جهانی (مقصودی، ۱۳۸۳)

در این تحقیق آثار مثبت گردشگری روستایی به شرح ذیل بیان گردیده است:

۱. آثار اقتصادی: شامل آثار درآمدی، آثار اشتغال زایی، آثار سرمایه گذاری ۲- آثار فرهنگی اجتماعی ۳- آثار زیست محیطی

۳- اهمیت و ضرورت تحقیق :

هم اکنون گردشگری در سطح جهان کم هزینه ترین و در عین حال سود آورترین صنعت به حساب می آید و از طرفی کشور ایران یکی از مهمترین کشورهای دارای جاذبه های گردشگری اعم از جاذبه های تاریخی ، طبیعی و فرهنگی در سطح جهان به حساب می آید و همچنین استان همدان نیز از نظر داشتن جاذبه های گردشگری از مراکز مهم گردشگری کشور به شمار می آید و از طرفی با توجه به اینکه روستای قلعه جوق با داشتن آثار طبیعی و تاریخی مستعد جذب گردشگر بوده لکن به دلیل عدم اطلاع رسانی صحیح توسط مسئولان و رسانه ها به هموطنان و عدم فراهم نمودن زیر ساختهای لازم نتوانسته در خور شان خود پذیرای گردشگران باشد لذا با انجام این تحقیق و گزارش آن به مسئولان شهرستان و استان و انعکاس در رسانه ها و انجام تحقیقات تکمیلی توسط محققان دیگر میتوان تا حدودی این روستای گردشگری را به هموطنان معرفی نموده و آنرا از انزوا در آورد و یقینا توسعه این صنعت در روستای قلعه جوق میتواند آثار و برکات مثبتی برای ساکنان آن روستا و منطقه به همراه داشته باشد.

۴- اهداف تحقیق :

اهداف تحقیق در مورد توسعه گردشگری در روستای قلعه جوق به شرح ذیل است :

- ۱- شناسایی نقاط قوت و ضعف توسعه گردشگری در این روستا
- ۲- بستر سازی و فراهم نمودن زیر ساختهای لازم جهت توسعه گردشگری در این روستا
- ۳- جذب گردشگران داخلی و خارجی به این روستا
- ۴- ایجاد اشتغال و افزایش در آمد برای ساکنان روستا
- ۵- ایجاد مشاغل جایگزین کشاورزی و دامداری برای ساکنان روستا با توجه به محدودیت منابع آب و خاک و مخاطرات طبیعی (خشکسالی)
- ۶- جلوگیری یا کاهش مهاجرت روستاییان به شهرهای بزرگ از جمله ساوه ، تهران و قم

۵- معرفی متغیرها و شاخص های تحقیق

بطور کلی در تحقیقات علمی پیدا کردن متغیرهای تحقیق و یافتن روابط بین آنها بسیار مهم بوده و محقق را در پیدا نمودن روش تحقیق و راه رسیدن به نتیجه یاری می دهد.

متغیر: به ویژگی یا صفت یا عاملی اطلاق می شود که بین افراد جامعه مشترک بوده و می تواند مقادیر کمی و ارزشهای متفاوتی داشته باشد. (حافظ نیا، ۱۳۸۷) و متغیرها بر اساس رابطه با یکدیگر به دو گروه عمده تقسیم میشوند :

- ۱- متغیر مستقل : این متغیرها نقش علت را بر عهده دارند و بر متغیرهای دیگر تاثیر میگذارند و منشاء بروز پدیده میشوند. (حافظ نیا، ۱۳۸۷)
- ۲- متغیر وابسته : این متغیرها تابع تغییرات متغیر مستقل هستند یا در واقع معلول آنها بحساب می آیند. (حافظ نیا، ۱۳۸۷)

در این تحقیق توسعه گردشگری به عنوان متغیر وابسته و متغیرهایی مانند جاذبه های گردشگری، مشارکت و علاقه مردم، توجه مسئولان، آماده کردن زیر ساختها، نزدیکی به آزادراه همدان-ساوه، نزدیکی به اماکن توریستی همدان که بر توسعه گردشگری قلعه جوق تاثیر میگذارند به عنوان متغیر مستقل شناخته میشود

۶- پیشنهاد تحقیق

اصغر پاشازاده و بتول میرزائیان در مقاله خود با عنوان ((اثرات گردشگری روستایی بر توسعه پایدار روستایی مطالعه موردی روستای داش دیبی (اردبیل)) بوسیله آزمون t و نرم افزار Spss نظرات پرسش شوندگان در این خصوص را بررسی کرده و به این نتیجه رسیده اند که: رابطه معناداری بین گسترش گردشگری و بروز تغییرات اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، کالبدی در روستای مذکور وجود دارد.

سلیمان قزلباش (۱۳۸۸) در تحقیق خود با عنوان ((گردشگری روستایی و لزوم توجه به آن در برنامه های توسعه روستاها)) تامین خدمات گردشگری متناسب با نیازهای روستا و استفاده از روش مشارکت محور را در توسعه گردشگری روستایی ضروری می داند.

در تحقیقی دیگر عبد الرضا رکن الدین افتخاری و داوود مهدوی (۱۳۸۴) در مقاله خود با عنوان ((راهکارهای توسعه گردشگری روستایی با استفاده از مدل SWOT مطالعه موردی دهستان لواسان کوچک)) با استفاده از روش پیمایش، مطالعات میدانی و تعیین نقاط قوت، ضعف، فرصت ها و تهدیدها به شیوه SWOT به ارائه استراتژی و راهبرد در جهت توسعه گردشگری در مناطق روستایی لواسان پرداخته و تجزیه و تحلیل‌های تجربی در منطقه مورد مطالعه نشان میدهد که آستانه آسیب پذیری نقاط روستایی به علت گردشگری بودن، بسیار بالاست و نیازمند بازنگری و ارائه سیاستهای مناسب در جهت رفع محدودیتهای و استفاده از مزایای نسبی موجود میباشد. جعفر یعقوبی (۱۳۸۹) در مقاله خود با عنوان ((نظر سنجی درباره برخی پیامدهای گردشگری روستایی در مناطق روستایی بخش سلطانیه زنجان)) با استفاده از ابزار پرسشنامه و روش توصیفی همبستگی به بررسی آثار مثبت و منفی گردشگری بر منطقه مورد مطالعه پرداخته و به این نتیجه رسیده است که: خود کفایی و تقویت اقتصادی منطقه، رونق صنایع دستی، افزایش کیفیت زندگی و کاهش آمار بیکاری از مهمترین پیامدهای مثبت توسعه گردشگری و تخریب پوشش گیاهی، افزایش شدید قیمت زمین و مسکن، از بین رفتن فرهنگ سنتی، تضاد اجتماعی بین جامعه میزبان و میهمان از مهمترین پیامدهای منفی توسعه گردشگری در منطقه مورد مطالعه بوده است.

۷- سوال ها و فرضیات تحقیق

سؤالاتی که در باره این تحقیق در ذهن محقق نقش بسته این است که:

توانمندیها و راهکارهای توسعه گردشگری در روستای قلعه جوق چیست ؟

۲. نقاط ضعف ، قوت ، تهدیدها و فرصتهای توسعه گردشگری در این روستا چیست ؟

لذا با توجه سؤالات مطرح شده و تحقیق انجام شده محقق در پی اثبات فرضیات زیر است.

فرضیه اول:

به نظر می رسد : با توجه به استعدادهای نقاط قوت این روستا در زمینه گردشگری مانند برخورداری از غار ، چشمه

آرتریز ، مناظر طبیعی و ... می توان گردشگری را در این روستا توسعه داد.

فرضیه دوم:

به نظر میرسد: در اثر توسعه گردشگری در این روستا بایستی از فرصتهای به وجود آمده مانند افزایش سرمایه گذاری

در روستا ، اشتغال زایی و افزایش سطح درآمد روستائیان و استفاده نموده و از تهدیدهای پیش رو مانند تخریب

محیط زیست ، تأثیرات منفی گردشگری بر فرهنگ و سنتهای مردم روستا و .. کاست .

۸- روش تحقیق

در این تحقیق جهت بررسی راهکارهای توسعه گردشگری در روستای قلعه جوق از تکنیک SWOT

استفاده گردیده است . این تکنیک ابزاری برای شناخت تهدیدها و فرصتهای موجود در محیط خارجی

یک سیستم و بازشناسی ضعف ها و قوتهای داخلی آن به منظور سنجش وضعیت و تدوین راهبرد برای

هدایت و کنترل آن سیستم است.(مرادی مسیحی ، وراز ، ۱۳۸۴) تجزیه و تحلیل SWOT شناسایی

نظام مند عواملی است که استراتژی باید بهترین سازگاری را با آن داشته باشد. منطق رویکرد مذکور این

است که استراتژی اثر بخش باید قوت ها و فرصتهای سیستم را به حداکثر برساند و ضعف ها و تهدیدات

را به حداقل برساند این منطق اگر درست به کار رگفته شود نتایج بسیار خوبی برای انتخاب و طراحی یک

راهبرد اثر بخش خواهد داشت .(پیرز و رایینسون ، ۱۳۹۳) ابتدا با مطالعه روی محیط داخلی و خارجی

سیستم توسعه گردشگری روستای قلعه جوق نقاط قوت ، ضعف ، فرصتها و تهدیدهای توسعه گردشگری

در این روستا مورد مطالعه و شناسایی قرار گرفته و سپس بوسیله ابزار پرسشنامه از جامعه آماری نظر

خواهی گردید و با توجه به این نظر سنجی به هر یک از عوامل تاثیر گذار وزن دهی گردید وبا توجه به

میزان اثربخشی رتبه بندی گردیدند سپس با محاسبه و تحلیل آنها اوایت ها مشخص گردید و در نهایت

جهت برطرف کردن یا تقلیل نقاط ضعف و تهدیدها و تقویت و بهبود نقاط قوت و فرصتهای موجود در

ارتباط با توسعه گردشگری روستای قلعه جوق استراتژی مناسب ارائه گردید.

۹- یافته های تحقیق

جدول ۱ - عوامل داخلی سیستم

الف-نقاط قوت	وزن	رتبه	امتیاز وزنی
S1 وجود غار مصنوع و تاریخی	۰/۱	۴	۰/۴
S2 وجود چشمه آرتزین در روستا	۰/۰۸	۴	۰/۳۲
S3 مناظر طبیعی روستا	۰/۰۶	۳	۰/۱۸
S4 آداب و رسوم محلی و غذاهای سنتی	۰/۰۳	۲	۰/۰۶
S5 نزدیکی به آزاد راه ساوه - همدان	۰/۰۶	۲	۰/۱۲
S6 بافت و معماری سنتی روستا	۰/۰۴	۱	۰/۰۴
S7 نزدیکی به شهر همدان و جاذبه های گردشگری آن	۰/۰۴	۲	۰/۰۸
S8 علاقه و مشارکت پذیری روستائیان	۰/۰۳	۱	۰/۰۳
ب- نقاط ضعف	وزن	رتبه	امتیاز وزنی

۰/۳۶	۴	۰/۰۹	W1 عدم استقبال سرمایه گذاران بخش های دولتی و خصوصی
۰/۲۱	۳	۰/۰۷	
۰/۰۸	۲	۰/۰۴	W2 نبود تسهیلات و خدمات لازم
۰/۰۵	۱	۰/۰۵	W3 نبود افراد آموزش دیده محلی و راهنمای گردشگران
۰/۱۴	۲	۰/۰۷	
۰/۰۸	۲	۰/۰۴	W4 مخالفت عده ای از اهالی به توسعه گردشگری
۰/۰۲۵	۱	۰/۰۲۵	W5 نامناسب بودن زیر ساختها
۰/۱	۲	۰/۰۵	W6 عدم استقبال گردشگران
۰/۲۱	۳	۰/۰۷	W7 ناکافی بودن اطلاعات برخی از گردشگران
۰/۰۱۵	۱	۰/۰۱۵	W8 ناشناخته بودن روستای قلعه جوق
۰/۰۴	۲	۰/۰۲	W9 نبود هماهنگی بین سازمانهای متولی گردشگری
۰/۰۲	۱	۰/۰۲	W10 عدم تبلیغات و نبود مراکز اطلاع رسانی
۲/۵۶	-	۱	W11 عدم اطمینان سرمایه گذاران از بازگشت سرمایه
		۰/۱	W12 کمبود نیروهای متخصص در امر گردشگری
			جمع

در قسمت بررسی و تحلیل عوامل داخلی موثر بر سیستم پس از شناسایی نقاط قوت و ضعف سیستم و نظر خواهی از جامعه آماری هریک از عوامل موثر وزن دهی و رتبه بندی گردیدند و امتیاز نهایی (حاصل ضرب وزن هر عامل ضرب در رتبه آن) محاسبه شد و مجموع عوامل داخلی سیستم ۲/۵۶ به دست آمد که نشانگر غلبه نقاط قوت بر نقاط ضعف آن می باشد. از جمله نقاط قوتی که از نظر جامعه آماری اهمیت زیادی داشته عبارت است از: وجود غار، چشمه آرتزین، مناظر طبیعی روستا و دسترسی به آزاد راه ساوه - همدان و از جمله نقاط ضعف سیستم نیز عبارت است از عدم استقبال سرمایه گذاران بخشهای دولتی و خصوصی، نبود یا کمبود تسهیلات و خدمات گردشگری و نامناسب بودن زیر ساختها

جدول ۲ - عوامل خارجی سیستم

امتیاز وزنی	رتبه	وزن	الف- فرصت‌ها
۰/۲۴	۳	۰/۰۸	01 افزایش توجه دولت به روستای قلعه جوق
۰/۳۶	۴	۰/۰۹	02 افزایش سرمایه گذاری در روستا
۰/۰۳	۱	۰/۰۳	03 توسعه و گسترش فیزیکی روستا
۰/۲۵۵	۳	۰/۰۸۵	04 اشتغال زایی برای روستائیان
۰/۲۴	۳	۰/۰۸	05 افزایش سطح درآمد روستائیان
۰/۰۸	۲	۰/۰۴	06 ایجاد مشاغل جایگزین کشاورزی
۰/۰۲	۱	۰/۰۲	07 شناساندن روستای قلعه جوق در کشور
۰/۰۲	۱	۰/۰۲	08 ارتقا سطح فرهنگ روستائیان
۰/۰۹	۲	۰/۰۴۵	09 توسعه و رونق بازارهای محلی
۰/۱۵	۳	۰/۰۵	010 کاهش مهاجرت به شهرها
امتیاز وزنی	رتبه	وزن	ب- تهدیدها
۰/۲۱	۳	۰/۰۷	T1 افزایش قیمت زمین و مسکن در روستا
۰/۳۲	۴	۰/۰۸	T2 تخریب مزارع و باغات در اثر توسعه روستا
۰/۰۸	۲	۰/۰۴	T3 آلودگی آب و خاک
۰/۱۸	۳	۰/۰۶	T4 تأثیرات منفی بر آداب و رسوم روستا
۰/۱	۲	۰/۰۵	T5 تغییر در نوع پوشش مردم روستا
۰/۱۲	۳	۰/۰۴	T6 استفاده از افراد غیر بومی
۰/۰۴	۲	۰/۰۲	T7 افزایش ناامنی و ناهنجاری
۰/۰۲	۱	۰/۰۲	T8 تخریب غار و آثار تاریخی اطراف غار
۰/۰۲	۱	۰/۰۲	T9 استفاده از کودکان و زنان برای کار
۰/۰۳	۱	۰/۰۳	T10 افزایش سوانح و تصادفات در جاده دسترسی به روستا
۰/۰۶	۲	۰/۰۳	T11 کاهش رغبت روستائیان به کار کشاورزی و دامداری
۲/۶۸۵	--	۱	جمع

در قسمت بررسی و تحلیل عوامل خارجی موثر بر سیستم نیز پس از شناسایی فرصتها و تهدیدهای توسعه گردشگری در روستای قلعه جوق و نظر خواهی از جامعه آماری هریک از عوامل موثر وزن دهی و رتبه بندی گردیدند و امتیاز نهایی (حاصل ضرب وزن هر عامل ضرب در رتبه آن) محاسبه شد و مجموع عوامل خارجی سیستم ۲/۶۹۹ به دست آمد که با توجه به اینکه عدد به دست آمده بیش از ۲/۵ است لذا این امر که نشانگر غلبه فرصتهای حاصل از توسعه گردشگری بر تهدیدات آن می باشد. از جمله فرصتهای پیش روی توسعه گردشگری که امتیاز بالایی به خود کسب کرده اند عبارت است از : افزایش سرمایه گذاری در روستا ، اشتغال زایی ، افزایش سطح درآمد روستائیان ، و کاهش مهاجرت از روستا به شهرها ، و از جمله تهدیدات توسعه گردشگری نیز عبارت است : تخریب مزارع و باغات ، افزایش قیمت زمین و مسکن ، تاثیرات منفی بر فرهنگ و نوع پوشش مردم روستا

جدول ۳ - اولویت بندی نهایی عوامل موثر در برنامه ریزیها به تفکیک نقاط قوت ، ضعف ، فرصتها و تهدیدها

الویت بندی عوامل خارجی			الویت بندی عوامل داخلی		
تهدیدها (T)	ردیف	فرصت ها (O)	نقاط ضعف (W)	ردیف	نقاط قوت (S)
T2	۱	O2	W1	۱	S1
T1	۲	O4	W2	۲	S2
T4	۳	O5	W9	۳	S3
T6	۴	O1	W5	۴	S5
T5	۵	O10	W8	۵	S7
T3	۶	O9	W6	۶	S4
T11	۷	O6	W3	۷	S6
T8	۸	O3	W4	۸	S8
T7	۹	O7	W11	۹	
T10	۱۰	O8	W7	۱۰	
T9	۱۱		W12	۱۱	
			W10		

جدول ۴ - نتایج تجزیه و تحلیل عوامل استراتژیک (SFAS)

سطوح برنامه ریزی			امتیاز وزنی	رتبه بندی	وزن	عوامل استراتژیک
بلند مدت	میان مدت	کوتاه مدت				
	***		۰/۴	۴	۰/۱	S1
	***		۰/۳۲	۴	۰/۰۸	S2
		***	۰/۱۸	۳	۰/۰۶	S3
***			۰/۳۶	۴	۰/۰۹	W1
***			۰/۲۲۵	۳	۰/۰۷۵	W2
		***	۰/۲۱	۳	۰/۰۷	W9
	***		۰/۳۶	۴	۰/۰۹	O2
	***		۰/۲۵۵	۳	۰/۰۸۵	O4
	***		۰/۲۴	۳	۰/۰۸	O5
***			۰/۳۲	۴	۰/۰۸	T2
	***		۰/۲۱	۳	۰/۰۷	T1
***			۰/۱۸	۳	۰/۰۶	T4
-----	-----	---	۰/۲۷۱	۳/۴۱	۰/۰۷۸	متوسط عوامل

جدول ۵ - ماتریس راهبردها و راهکارها در برنامه ریزی ها

تهدیدها T1-11	فرصتها O1-10	عوامل درونی عوامل بیرونی
		عوامل
راهبردهای تنوع (ST)	راهبردهای رقابتی/تهاجمی (SO)	نقاط قوت S1-8
راهبردهای تدافعی (WT)	راهبردهای بازنگری (WO)	نقاط ضعف W1-12

جدول ۶- شرح راهبردها و راهکارهای توسعه گردشگری در روستای قلعه جوق

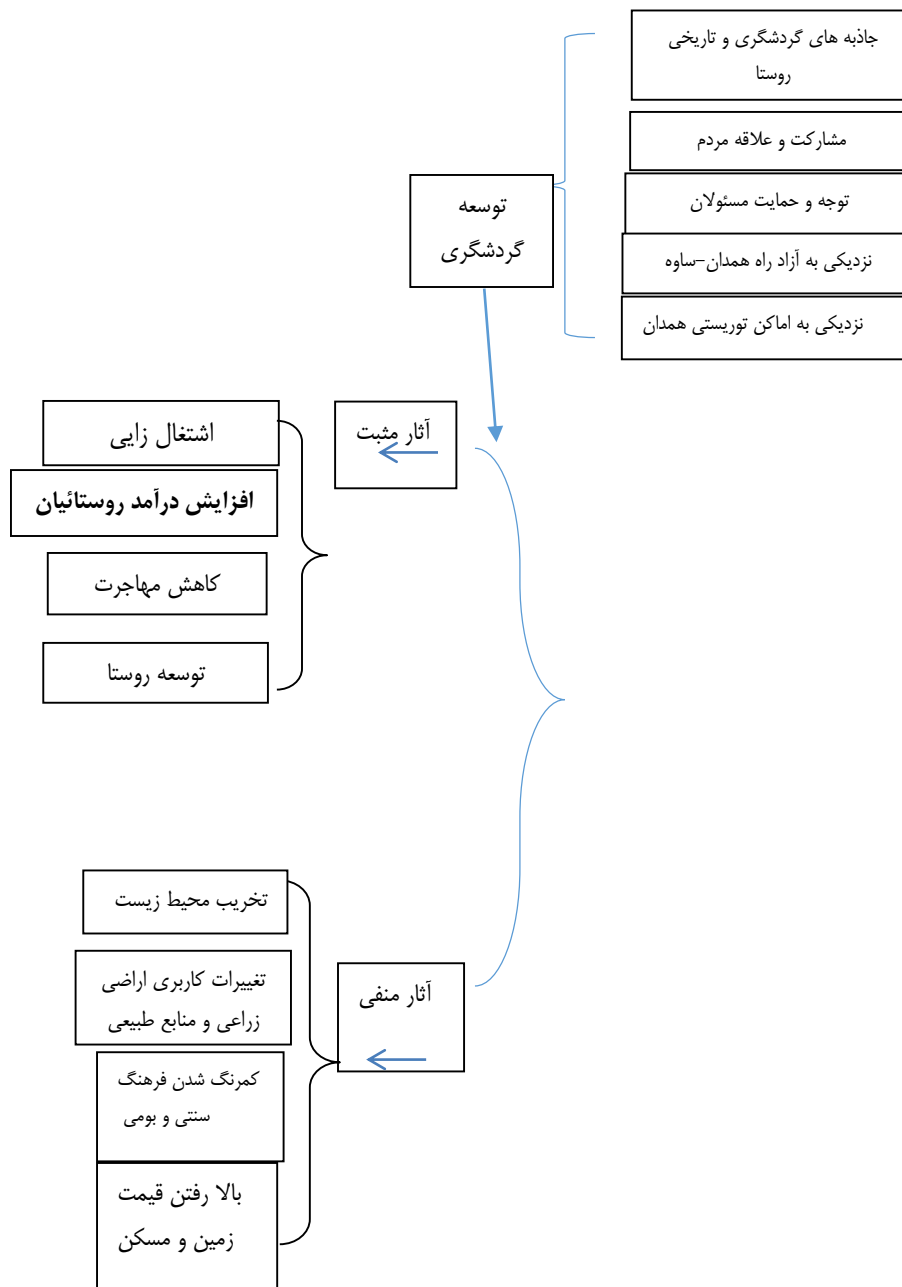
راهِبردهای WO	۱	ترغیب بخشهای خصوصی و دولتی برای سرمایه گذاری در امر توسعه گردشگری در روستا با دادن مشوقها مانند بخشودگیهای مالیاتی و وامهای کم بهره
	۲	ایجاد تسهیلات و خدمات لازم برای گردشگران مانند اماکن اقامتی ، مرکز درمانی ، بانک ، تقویت شبکه های تلوزیونی ، رادیویی و اینترنت
	۳	ایجاد هماهنگی بین ادارات ذیربط و متولی گردشگری برای تسریع در توسعه گردشگری از جمله صدور مجوزها برای بخش خصوصی
	۴	بهبود زیرساختها برای ترغیب گردشگران برای سفر به این روستا از جمله تعریض جاده فرعی قزل آباد به روستا و ایجاد دسترسی از آزاده راه همدان- ساوه به جاده قزل آباد
	۵	تهیه فیلم های کوتاه تبلیغی جهت پخش از صدا و سیمای همدان و نصب تابلوهای تبلیغاتی در مسیر جاده و آزاد راه همدان - ساوه جهت شناساندن جاذبه های گردشگری روستا به هم وطنان و مسافران
	۶	برگزاری کلاسهای آموزشی و ترویجی در امر گردشگری برای روستائیان در خصوص نحوه برخورد با گردشگران وارائه کتابها و بروشورها به گردشگران جهت
راهِبردهای WT	۱	جلوگیری از بورس بازی زمین و باغات با آگاه سازی عمومی و با وضع مقررات و ارائه کارهایی جهت جلوگیری از آن
	۲	هماهنگی شورای روستا با ادارات ذیربط مانند جهاد کشاورزی ، بنیاد مسکن ، محیط زیست ، میراث فرهنگی جهت اتخاذ تدابیری به منظور جلوگیری از تخریب مزارع و باغات و آثار گردشگری و توسعه روستا و اماکن گردشگری به سمت زمینهای غیر حاصلخیز و لم یزرع
	۳	آگاه سازی مردم روستا از طریق مبلغین دینی و کارشناسان فرهنگی و اجتماعی در خصوص حفظ فرهنگ و پوشش سنتی خود جهت کاستن از تاثیرات منفی فرهنگ گردشگران
	۴	ترغیب کشاورزان و دامداران به حفظ و ادامه شغل خود به عنوان اصلی ترین منبع درآمد روستا در کنار شغلهای وابسته به گردشگری

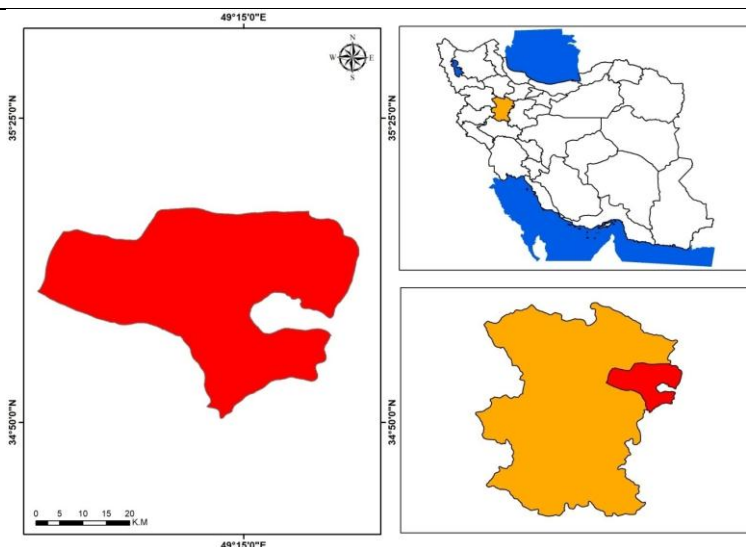
راهبردهای ST	۱	آموزش‌های ترویجی به مردم روستا و ترغیب دانش آموزان روستا جهت تحصیل در رشته گردشگری برای استفاده از مزایای این صنعت و کاستن از تهدیدات آن
	۲	تبلیغات و نصب بنرها در اماکن گردشگری همدان در مورد غار قلعه جوق تا گردشگران و مسافران در مسیر از روستای قلعه جوق نیز بازدید نمایند.
	۳	آگاه سازی مردم روستا از طریق شوراها و تدوین ضوابط و مقررات ساخت و ساز توسط بنیاد مسکن و دهیاری جهت حفظ و رعایت معماری سنتی روستا و عدم تقلید از روشهای معماری مغایر با معماری و بافت سنتی روستا
راهبردهای SO	۱	بهره گیری از روشهای جدید اطلاع رسانی در مورد جاذبه های گردشگری روستا جهت جذب گردشگران و مسافران
	۲	ارائه آموزشهای لازم به افراد فعال در حوزه گردشگری
	۳	استفاده از پتانسیل مردم روستا و بومی
	۴	تقویت صنایع دستی و تولیدات روستا در کنار توسعه گردشگری با ایجاد بازارهای محلی

رشد و ساخت ۱	رشد و ساخت ۲	حفظ و نگهداری ۳
رشد و ساخت ۴	****حفظ و نگهداری ۵	۶ برداشت محصول یا رها کردن
حفظ و نگهداری ۷	۸ برداشت محصول یا رها کردن	۹ برداشت محصول یا رها کردن

شکل ۱ - ماتریس استراتژی ها و الویت های اجرایی SWOT

در شکل ۱ ستون عمودی امتیاز عوامل خارجی و ستون افقی امتیاز عوامل داخلی می باشد در این تحقیق امتیاز نهایی عوامل داخلی ۲/۵۸۵ و امتیاز نهایی عوامل خارجی ۲/۶۹۹ می باشد. لازم به ذکر است امتیاز ۲ تا ۲/۹۹ نشان از قرار گیری سیستم در وضع متوسط است (حکمت نیا، حسن و موسوی، میر نجف، ۱۳۹۰) و محل برخورد امتیاز عوامل داخلی و عوامل خارجی در شکل فوق در خانه ۵ قرار میگیرد. سیستم هایی که محلشان از نظر امتیاز در خانه های ۳، ۵ یا ۷ قرار قرار میگیرند باید استراتژی هایی را به اجرا درآورد که هدف حفظ و نگهداری وضع موجود باشد. در این واحدهای استراتژیک رسوخ در بازار و توسعه محصول بسیار متداول است. (حکمت نیا، حسن و موسوی، میر نجف، ۱۳۹۰)

شکل ۲- موقعیت شهرستان فامنین در نقشه کشور و استان همدان

شکل ۳- موقعیت روستای قلعه جوق نسبت به فامنین و راههای دسترسی به آن

شکل ۴- موقعیت اماکن گردشگری در قلعه جوق

شکل ۵ - نمایی از روستای قلعه جوق

شکل ۶- نمایی از غار قلعه جوق

شکل ۷- نمایی از چشمه آرتزین روستا

شکل ۸- نمایی از باغات اطراف محوطه غار

۱۰- بحث و نتیجه گیری و پیشنهادها

در مدل SWOT نتایج بر اساس راهبردهای چهار گانه زیر عمل میشود:

۱- راهبردهای تهاجمی یا رقابتی (SO):

این راهبرد بر نقاط قوت داخلی و فرصت های بیرونی تاکید دارد.

با توجه به ۳ نقطه قوت مهم توسعه گردشگری در روستای قلعه جوق به ترتیب اولویت (S1, S2, S3) مندرج در جدول ۳ شامل وجود غار قلعه جوق، چشمه آرتزین روستا و چشم اندازهای زیبای روستا و سایر نقاط قوت و پتانسیل های روستا در جذب گردشگر، این نقاط قوت را فرصتی برای توجه بخشهای دولتی و خصوصی برای سرمایه گذاری در صنعت گردشگری روستا و اشتغالزایی روستائیان و رونق بازار محلی دانست.

۲- راهبردهای تنوع (ST):

این راهبرد بر نقاط قوت درونی و تهدید بیرونی تاکید دارد. هدف از این راهبرد شناساندن نقاط قوت سیستم به منظور غلبه بر تهدیدهای بیرونی است. در این سیستم با توجه به نقاط قوت ذکر شده در جدول ۱ مانند جاذبه های گردشگری، نزدیکی به آزادراه همدان ساوه چشم اندازهای زیبای روستا و .. که باعث جذب گردشگران به روستا میشود در مقابل این استقبال گردشگران تهدیدهایی نیز به همراه دارد مانند تغییر در آداب و رسوم محلی و نوع پوشش زنان، تخریب مزارع و باغات، آلودگی آب و خاک و لذا با ایجاد بسترهای مناسب گردشگری و فرهنگ سازی مناسب بین روستائیان و گردشگران میتوان تا حدودی از این تهدیدها کاست. نتیجه تحقیق جعفر یعقوبی (۱۳۸۹) که در پیشینه تحقیق همین مقاله آمده است نیز موید همین موضوع می باشد.

۳- راهبردهای تدافعی (WT):

این راهبرد بر نقاط ضعف درونی و تهدیدات بیرونی استوار است. در این استراتژی کاهش نقاط ضعف سیستم ناشی از تهدیدهای بیرونی مد نظر است. از عمده ترین تهدیدهای سیستم، تخریب مزارع و باغات و تغییرات کاربری اراضی، بورس بازی زمین، تاثیرات منفی گردشگری بر آداب و رسوم و فرهنگ روستائیان، آلودگی آب و خاک، تخریب آثار باستانی و... میباشد. لذا با کاهش یا رفع برخی از نقاط ضعف سیستم میتوان از تهدیدهای بیرونی نیز کاست. نتیجه تحقیق عبدالرضا رکن الدین افتخاری و داوود مهدوی (۱۳۸۴) نیز بر بازنگری و ارائه سیاستهای مناسب جهت رفع آثار زیانبار توسعه گردشگری و استفاده از مزیت‌های نسبی آن تاکید دارد.

-راهبرد بازنگری (WO):

این راهبرد به نقاط ضعف درونی و فرصت‌های بیرونی تاکید دارد. با رفع یا کاهش نقاط ضعف مانند عدم وجود تسهیلات و خدمات لازم، عدم سرمایه گذاری بخش‌های دولتی و خصوصی، نامناسب بودن زیر ساختها، عدم سهولت در دسترسی به غار، نبود افراد آموزش دیده و... استفاده از فرصت‌های بیرونی مندرج در جدول ۲ میتوان نقاط ضعف سیستم را کاهش داد.

پیشنهادهای:

با توجه به یافته های پژوهش و نتایج به دست آمده در این تحقیق جهت توسعه گردشگری در روستای قلعه جوق و پیامدهای مثبت آن موارد ذیل پیشنهاد میگردد:

- (۱) خدمات و تسهیلات لازم برای گردشگران در روستا و اطراف غار فراهم گردد. مانند ارتقا خانه بهداشت روستا به مرکز درمانی، پوشش کامل آنتن دهی تلفن همراه در روستا و مخصوصا اطراف غار، ایجاد یک شعبه بانک یا خود پرداز در روستا، ایجاد اماکن اقامتی و پذیرایی، ایجاد شهر بازی و وسایل بازی کودکان، ایجاد مکانی برای دسترسی گردشگران به اینترنت، ایجاد امکاناتی برای تسهیل افراد عادی در ورود به غار، رسیدگی به راه آسفالت روستای قلعه جوق به جاده ساوه و آزاد راه شامل عریض نمودن و ترمیم آسفالت، نصب تابلوهای راهنما در مسیر، اصلاح هندسی نقاط حادثه خیز، ایجاد شانه خاکی، ایجاد دسترسی به آزادراه ساوه - همدان
- (۲) تبلیغ جاذبه های گردشگری روستای قلعه جوق شامل جاذبه های طبیعی، تاریخی، فرهنگی و معماری در رسانه ها مخصوصا تلویزیون ملی و محلی و نصب تابلوهای تبلیغاتی در کنار آزاد راه و جاده قدیم ساوه همدان تا گردشگران و مسافران در کنار بازدید از جاذبه های گردشگری شهر و استان همدان بتوانند از این روستا و جاذبه های آن نیز باز دید کنند.
- (۳) ایجاد بازارچه محلی برای کشاورزان باغداران و تولید کنندگان صنایع دستی برای اینکه روستائیان بتوانند محصولات کشاورزی، باغی، دامی و صنایع دستی خود را به گردشگران عرضه کنند تا از این طریق بتوانند درآمد کسب نموده و باعث رونق صنایع دستی در این منطقه شوند.
- (۴) حمایت از بخش‌های دولتی و خصوصی برای سرمایه گذاری در صنعت گردشگری در این روستا از طریق اعطای تسهیلات با بهره کم، معافیت‌های مالیاتی و...

- ۵) ایجاد هماهنگی بین مسئولان و مردم برای تنویر اذهان و همسو شدن در توسعه گردشگری در روستا و کاستن از بروکراسی و هموار نمودن مسیر توسعه گردشگری در روستا
- ۶) تدوین و توزیع بروشورها، دفترچه‌های آموزشی برای گردشگران جهت شناسایی جاذبه‌های گردشگری روستا، وجه تسمیه روستا، آیینهای مذهبی، فرهنگی و معماری روستا، امکانات روستا، راههای دسترسی، راههای خروجی، ذکر مسایل اخلاقی و زیست محیطی جهت استفاده بهینه آنها از محل و حفظ حرمت فرهنگ و سنت مردم روستا
- ۷) آموزش روستائیان جهت برخورد مناسب با گردشگران و آموزش گردشگران جهت عدم تخریب محیط زیست و پیامدهای منفی گردشگری و احترام به مردم روستا و فرهنگ آنها
- ۸) برگزاری همایشهای توسعه گردشگری روستای قلعه جوق با مشارکت روستائیان، مسئولان، سرمایه‌گذاران و محققین در سطح استان همدان و شهرستان فامنین
- ۹) انجام تحقیقات جامع‌تر و کامل‌تر درخصوص موضوع تحقیق توسط محققین دیگر

مراجع

- ✓ - اردستانی، محسن، ۱۳۸۷، مبانی گردشگری روستایی، انتشارات دانشگاه تهران
- ✓ ازکیا، مصطفی و ایمانی، علی، ۱۳۸۷، توسعه پایدار روستایی، انتشارات اطلاعات، تهران
- ✓ پیرز، جان ای و رایبسون، ریچارد بی، ۱۳۹۳، مدیریت راهبردی، ترجمه محمود حسینی، انتشارات سمت، تهران
- ✓ جمعه پور، محمد، عوامل اصلی در فرایند توسعه پایدار: مردم ف منابع، فضاها و نقش شمارکت مردمی در آن، فصلنامه علوم اجتماعی، دوره دهم، شماره بیست و دوم، ۱۳۸۲، ۱۳۰-۱۰۳
- ✓ رکن الدین افتخاری، عبد الرضا و قادری، اسماعیل، نقش گردشگری روستایی در توسعه روستایی، مجله مدرسی، دوره ۶، شماره دوم، ۱۳۸۸، ۲۳-۴۰
- ✓ پاپلی یزدی، محمد حسین و سقایی، مهدی، ۱۳۸۵، گردشگری (ماهیت و مفاهیم)، انتشارات سمت تهران،
- ✓ حافظ نیا، محمدرضا، ۱۳۸۸، مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی، چاپ پانزدهم، تهران، انتشارات سمت
- ✓ حکمت نیا، حسن و موسوی، میر نجف، ۱۳۹۰، کاربرد مدل در جغرافیا، چاپ دوم، یزد، انتشارات علم نوین
- ✓ رضوانی، علی اصغر، ۱۳۸۲، جغرافیا و صنعت توریسم، انتشارات دانشگاه پیام نور
- ✓ رضوانی، محمدرضا، ۱۳۸۳، مقدمه‌ای بر برنامه ریزی توسعه روستایی در ایران، نشر قاموس
- ✓ زنگی آبادی، علی و محمدی، جمال و دیبا زیرک باش، تحلیل بازار گردشگری داخلی شهر اصفهان، فصلنامه جغرافیا و توسعه، شماره ۸، ۱۳۸۵
- ✓ شارپلی ریچارد، گردشگری روستایی، ترجمه منشی زاده، رحمت اله و فاطمه نصیری، ۱۳۸۰، انتشارات منشی

-
- ✓ شکویی، حسین ، ۱۳۸۶، اندیشه های نودر فلسفه جغرافیا ، جلد اول ، چاپ نهم ، تهران ، انتشارات گیتا شناسی
- ✓ عسگری ، سهراب ، ۱۳۹۰ ، گذری بر تاریخ و نظری بر جغرافیای شهرستان فامنین ، نشر اراک
- ✓ فعلی ، سعید و همکاران ، چالشهای جوامع روستایی ایران برای دستیابی به توسعه پایدار ، نشریه روستا و توسعه ، دوره سیزدهم ، شماره چهارم ، زمستان ۱۳۸۹ ، ۹۷-۱۲۸
- ✓ فلاح تبار ، نصراله ، چالش های طرحهای توسعه روستایی از دیدگاه توسعه پایدار با استفاده از مدل swot ، فصلنامه جغرافیا (برنامه ریزی منطقه ای) ، دوره هفتم ، شماره چهارم ، ۱۳۹۶-۱۸۷
- ✓ مرادی مسیحی ، وراز ، ۱۳۸۴ ، برنامه ریزی استراتژیک و کاربرد آن در شهرسازی ایران ، تهران ، انتشارات پردازش و برنامه ریزی شهری
- ✓ مقصودی ، طهماسب و لشگرآرا، فرهاد ، توریسم ، توسعه و روستا، ماهنامه جهاد، شماره ۲۶۴، تهران
- ✓ مولوی ، ابراهیم ، هفتمین همایش علوم جغرافیا ، معماری و شهرسازی
- ✓ وفایی ، سید مهدی و همکاران ، ۱۳۹۷ ، سند توسعه شهرستان فامنین ، همدان ، استانداری
- ✓ Ostadi , A.2004. Ecotourism : Wealth Life in Iran , Dehyariha, No. PP.25-28(in Persian)
- ✓ Sharply , Richard, (2002): Rural tourism and the challeng of tourism Diversification, Tourism management, vol ,23.
- ✓ Kim,H.J.Chen,M.H.Jang,S.C.Tourism expension and economic development: The Case of Tiwan,Tourism Management, No .27,P.925-933, 2006